

УДК 330.322:338

*Л. Л. Гриценко, д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ТИПІЗАЦІЯ МОДЕЛЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

На основі дослідження еволюції зміни форм інвестиційної взаємодії в різних країнах автором розширено систему критеріїв, на основі яких поглиблено типізацію моделей реалізації державної інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу. Обґрунтовано доцільність орієнтації України на реалізацію державної інвестиційної політики за моделлю з обмеженою участю держави, яка забезпечить можливість покращення управління державним майном в умовах дефіциту бюджетних ресурсів.

Ключові слова: держава, бізнес, державна інвестиційна політика, взаємодія держави та бізнесу, державно-приватне партнерство, модель.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день для економіки України необхідно надавати перевагу адаптації та імплементації практики моделей управління інвестиційною політикою, у яких центральне місце відведено концепції державно-приватного партнерства: моделі розвитку держави та моделі, побудованої на концепції Поствашингтонського консенсусу. Ці моделі довели можливість забезпечення на їх основі зростання рівня розвитку, виробничих та соціальних потужностей економік, що розвиваються. Важливо зазначити, що модель розвитку держави була розроблена Чалмерсом Джонсоном у 1982 р. та базувалася на прикладі Японського економічного розвитку, у подальшому була розширена та модифікована послідовниками на прикладі східноазійських країн та інших. При цьому модель, побудована на основі концепції Поствашингтонського консенсусу, перебуває на стадії становлення та є концептуальною критикою жорсткої неоліберальної та ринково орієнтованої

політики, комбінацією ідей індустріального та інноваційного розвитку, пропагованою різними міжнародними політичними об'єднаннями сучасності (Світовим Банком, ЄС та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади розвитку інвестиційної політики закладено у наукових працях Л. І. Абалкіна, Р. Аллена, Е. Берга, В. М. Гейця, В. В. Зимовця, Б. Є. Кваснюка, Дж. Кейнса, Р. Коуза, В. С. Марцина, А. С. Музиченка, А. А. Пересади, Дж. Стігліца, В. Д. Шапіро та ін. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо формування та реалізації інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу, дана проблема поки що залишається не вирішеною остаточно. Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з визначенням практичного інструментарію реалізації державної інвестиційної політики, пошуком її ефективних форм, методів і концепцій.

Метою статті є удосконалення типізації моделей реалізації державної інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу на основі розширення системи критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Теорія розвитку держави та Поствашингтонський консенсус являють собою два не лише історично відокремлені, але й ідеологічно відмінні типи управління державною інвестиційною політикою: теорія розвитку держави сконцентрована навколо типу економічного управління, який покладається як на формалізований (ієрархічний), так і на неформальний (заснований на державно-приватному партнерстві) типи взаємодії з приватним сектором; Поствашингтонський консенсус спрямований на пошуки ідеальної організації більш відкритої та об'єднаної моделі

управління, у якій економічна політика є частково деполітизованою та демократизованою.

У табл. 1 узагальнено подано характеристики зазначених моделей державного управління у сфері економіки, ключовою ознакою яких є активне застосування взаємодії держави та бізнесу на принципах партнерства.

У теорії розвитку держави головний акцент типу політичного управління зроблено на пріоритетності секторів економіки; теорія Поствашингтонського консенсусу характеризується спробами пом'якшити системні провали ринку та поліпшити ефективність державних інтервенцій.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз моделей державного управління національною економікою, заснованих на державно-приватному партнерстві

Характеристики	Теорія розвитку держави	Поствашингтонський консенсус
Макрорівневі установи	Частково представницькі та делегативні установи: - вибірковий доступ до державних установ (державний корпоративізм); - ізольована бюрократія (автономія від соціальних груп інтересів)	Представницькі та державні установи: - інституціоналізований доступ стейкхолдерів і прозорість державних інститутів; очікувана рівність стейкхолдерів (соціальний корпоративізм); - прозорість та державна звітність як контрольний механізм
Ключові характеристики процесу формування політики	Відмінність між політичним та бюрократичним дизайном політики: - структура політичної стратегії як установка ідеологічного бачення; - дизайн бюрократичної політики як планово-раціональне розміщення та інтерпретація ідеологічного бачення; - державна взаємодія з ринковими учасниками для віддачі	Змішування дизайну політичної та бюрократичної політики: - будова стратегії, заснована на глобальній конвергенції кращих практик з обмеженням установок політичного бачення; - стратегія та бачення, сформовані через конкуренцію інтересів; - рівність між державними та ринковими установами
Ключові характеристики політичних інститутів	Бюрократичні політичні інститути: - агенції з розвитку, які засновані на веберівських бюрократичних принципах підвищення бюрократичності політики та адміністративного потенціалу; - консолідація політичних доменів, зорієнтованих на індустріалізацію для більш швидкої та гнучкої політичної координації; - консолідація дизайну політики та виконуваних функцій (агенції з розвитку) для підвищення бюрократичного потенціалу політики та державно-ринкової взаємодії між головними політичними інститутами	Управлінські політичні інститути: - інноваційні агенції, керовані управлінськими та ринковими принципами для скорочення відчуття бюрократичної негнучкості і розвитку інноваційних цінностей та можливостей; - спеціалізація політичних інститутів (як стосовно завдань, так і функцій) з метою зростання зовнішньої прозорості, звітності і доступу стейкхолдерів
Ключові інститути реалізації політики	Поєднання формальних та неформальних установ реалізації політики: - регулювання – вибіркоче керівництво та захист учасників локальних ринків; - субсидії – для дослідження та розвитку (як приватних, так і академічних установ), для збільшення експортного потенціалу тощо; - державне підприємництво – державні організації у сфері дослідження та розвитку (з політичними зобов'язаннями), орієнтовані на розвиток державно-приватних корпоративних структур, спільні підприємства у формі багатонаціональних корпорацій; - адміністративне керівництво – обмін інформацією, неформальні контакти, постулати політики, вимоги, попередження, пропозиції, підтримка неформального керівництва та впливу на ринкових учасників	Формалізація реалізації політики: - регулювання – формування структури і створення засад для ринкової конкуренції та співпраці (патентне законодавство тощо); - субсидіювання – головні субсидії для підприємств сфери дослідження і розвитку (приватних та академічних), але зростає число субсидій для співпраці у сфері НДДКР між академічними та ринковими учасниками

Продовження таблиці 1

Характеристики	Теорія розвитку держави	Поствашингтонський консенсус
Ключові критерії оцінки та результативності політики	Процес поліпшення функціональності ринкових учасників: - у сфері НДДКР, промислових можливостей, ринкових можливостей тощо; - незалежна бюрократична звітність (внутрішні бюрократичні зв'язки); - політична звітність (підтримка ринкових учасників через різні установи залежно від результатів)	Результати політики: - головний акцент на зовнішній звітності; - оцінка результативності через ідеальні формальні результати (отримання патентів, типи і кількість угод про співпрацю)
Типи державно-приватних партнерств та очікуваних державно-суспільних зв'язків	Державно-приватне партнерство, що підтримується державою та державно-корпоративні зв'язки: - базові нормативні цілі та директиви, визначені політичними інститутами	Неієрархічне державно-приватне партнерство і соціально-корпоративні зв'язки: - ідеальні базові нормативні цілі і директиви, визначені через пошукові мережі типу державно-приватної взаємодії; - в реальності конкуренція між локальними пошуковими мережами та зовнішнім тиском для гомогенізації

Джерело: складено автором

На практиці обидві моделі включають ієрархічні елементи на вершині політичного циклу: у випадку теорії розвитку держави це формалізовано у макрорівневих організаціях і типі державно-суспільних відносин; у випадку Поствашингтонського консенсусу ієрархічна природа є більш умовною і вбудована в культурні та нормативні умови, які формують загальний дискурс економік країн, що розвиваються, що визначає спосіб формулювання та дослідження проблем і напрямків їх вирішення. В обох випадках структура центрів формування та реалізації політики спрямовані на створення гнучкості і контекстуальної адаптивності процесів у рамках політики, але: у теорії розвитку держави це досягається переважно за рахунок комбінування базових формалізованих та ієрархічних принципів (внутрішні функції бюрократії) і неформальних зобов'язань між державою та приватним сектором; у випадку Поствашингтонського консенсусу це досягається через формалізацію державно-приватних відносин через формальний контроль і механізм обліку та звітності. Інструменти, які використовуються для реалізації і досягнення цілей політики, суттєво відрізняються залежно від типу моделі управління – у той же час ці відмінності відображають техніко-економічні зміни, оскільки ключові технології економічних процесів, на яких спеціалізується економіка, трансформуються відповідно до глобалізаційних тенденцій.

У процесі аналізу історичного розвитку систем управління інвестиційною політикою можна виділити ключові переломні періоди, на

яких відбулося значне зміщення у домінуючих поглядах на питання кращої практики серед існуючих моделей (табл. 2). Як видно з табл. 2, успіх розвитку країн Східної Азії протягом 1960–1980/90 рр. відображає чіткий та однозначний тип промислової інвестиційної політики (теорія розвитку держави) і її подальшу трансформацію за рахунок змішування з іншими моделями державного розвитку (Вашингтонський та Поствашингтонський консенсус). У свою чергу, досвід країн ЦСЄ протягом пізніх 1990–2000-х рр. XX ст. відображає підхід, близький до принципів Поствашингтонського консенсусу.

При вивченні японської інвестиційної політики (як уряд підтримує розвиток економічного потенціалу), К. Джонсон [2] розрізняв три історично сформовані моделі відносин між урядом та бізнесом і формування політики, яку він позначив як самоконтроль, державний контроль та державно-приватне співробітництво. Він стверджував, що японці перепробували всі ці різні моделі, але він визначив, що успіх розвитку країн Східної Азії переважно зумовлений використанням останньої моделі: “Найбільш важливою моделлю є державно-приватне співробітництво. Головною перевагою цієї форми є те, що вона залишає власність та управління у приватних руках, забезпечуючи тим самим більш високий рівень конкуренції, ніж під контролем держави, у той час як вона дає державі можливість набагато більшою мірою реалізовувати покладені на неї соціальні цілі та впливати на приватні рішення більше, ніж при самоконтролі. Її основним недоліком є те, що цього дуже важко досягти” [2, с. 311].

Таблиця 2 – Історія розвитку інвестиційної політики країн Східної Азії та Центральної та Східної Європи

Роки	Східна Азія	Центральна та Східна Європа
1950–1960-ті	Протекціоністська політика: - значна допомога США; - локальна автономія та самозабезпечення як цілі; - економічне зростання базувалося на інституціональній та економічній спадщині колишніх режимів (Японія, Китай); - інструменти політики: початковий протекціонізм промисловості, державний контроль та регулювання виробництва, використання місцевих вимог	Протекціоністська політика: - розвиток під впливом радянського домінування; - регіональна/ідеологічна автономія як цілі; - фрагментація політичних інститутів між національними політичними системами; радянськими інститутами та ідеологічними інститутами (Комуністична партія); - значна вертикальна інтеграція виробництва, одночасна відокремленість НДДКР і виробництва; - ключові інструменти політики: протекціонізм промисловості, державний контроль та регулювання виробництва
1960–1990-ті	Експортно-орієнтована політика: - локальна автономія за рахунок зростання експортного потенціалу; - розвиток місцевого інституційного потенціалу; - становлення моделі розвитку держави країн Східної Азії; - основні інструменти політики: орієнтована на розвиток; економічна бюрократія; виняткова підтримка та захист експортно орієнтованих приватних підприємств; схеми обміну технологіями; преференційні відсоткові ставки	
1990-ті	Лібералізація політики: - економічний розвиток спонукає розвиток демократизації; - демократизація призводить до зміни політичних інститутів, що призводить до змін економічної політики; - криза 1998 р. у Східній Азії є ключовим моментом, що відобразилося на моделі розвитку держави; - ключові інструменти політики: модернізація/глобалізація структури промисловості через дерегуляцію та поетапну приватизацію	Лібералізація політики: - економічна та політична кризи, що сприяли розвитку демократизації; - початок 1990-х р. став переломним моментом у політичному та економічному рестарті та інституціональній перебудові; - домінуючою моделлю економічного управління стала концепція Вашингтонського консенсусу; - ключові інструменти політики: широке застосування інструментів макроекономічної стабілізації; - модернізація/глобалізація структури промисловості через дерегуляцію та приватизацію
2000-ні	Система інновацій, що базується на інноваційній політиці: - інвестиційна політика доповнена інноваційною; - формування нових інститутів для економічного управління; - ключові інструменти: державне фінансування сфери НДДКР; державне регулювання сфери НДДКР, яке дозволило приватним суб'єктам на основі відповідного патенту отримати державне фінансування результатів розробок; діяльність держави у сфері НДДКР через державні та частково державні інститути	Система інновацій, що базується на інноваційній політиці: - структурне становлення ЄС та обмін політиками; - інноваційна політика стала центром інвестиційної; - поява принципово нових інституцій у державній інвестиційній політиці; - ключові інструменти: фінансування сфери НДДКР; державне регулювання сфери НДДКР, яке дозволило приватним суб'єктам на основі відповідного патенту отримати державне фінансування результатів розробок

Джерело: складено автором

С. Радосевич запропонував один з найкращих оглядів різних досліджень, спрямованих на обговорення питання управління державною інвестиційною політикою після розквіту та занепаду ідей Вашингтонського консенсусу у 1990-х та 2000-х рр. XX ст. Ключові нормативні та інституційні характеристики даного дослідження наступні:

1) зростання та технологічний розвиток практично формуються в умовах невизначеності, а тому політика має враховувати цей факт. Відповідно до місцевої невизначеності та нездатності державних і приватних учасників

спрогнозувати результати, політичні акценти зміщуються у напрямку досліджень, які повинні бути здійснені у співпраці. Головним концептуальним рішенням для прихильників цієї точки зору є започаткування “пошукової мережі” (search networks), функцією якої є ідентифікація обмежуючих успіх факторів, а потім визначення людей чи установ, які повинні допомогти пом'якшити (хоча б частково) труднощі, пов'язані з цими обмежувальними факторами;

2) інвестиційна політика – це процес, який сприяє реструктуризаційному та технологічному динамізму. Вона пропонує рішення, які виходять

за рамки традиційної орієнтації на базові умови та покращення інвестиційного клімату; з інноваційної перспективи важливо зрозуміти політичні наслідки обмежуючих прив'язок економічного зростання; політика має покладатися на “острівці досконалості”, які існують в кожній країні для реформування менш успішних областей. На відміну від старої інвестиційної політики, спрямованої на вибір переможців, ключовим припущенням нової є те, що ніхто, у тому числі і уряд, не може мати цілковитого уявлення про економіку, усі погляди обов'язково є частковими; механізмами створення нових умов та можливостей є пошукові мережі – державно-приватне партнерство і програми, які разом мають сприяти кращій результативності сегментів державного сектора і кращій результативності сегментів виробничого сектора у спробах послабити чи розблокувати обмеження; політика має бути сфокусована на досягненні взаємозв'язку, який у випадку його встановлення повинен мати синергетичний позитивний ефект;

3) інвестиційна політика досить часто сприймається як процес, через посередництво якого держава та приватний сектор спільно проводять діагностику джерел обмежень для інвестування нових видів економічної діяльності та пропонують шляхи їх вирішення. У цьому випадку реалізація політики не може керуватися результатами аналізу, оскільки сама політика виступає як процес експериментів та досліджень [4].

У 2004 р. як альтернатива Вашингтонському консенсусу було запропоновано Пекінський консенсус. Відповідний термін вперше з'явився у книзі Дж. К. Рамо “The Beijing Consensus”, присвяченій обґрунтуванню шляхів розвитку країн третього світу. При цьому головною тезою даного дослідження був акцент на неможливості застосування універсальної моделі економічного розвитку для всіх країн без врахування їх національних особливостей, а також такі три базові положення:

1) інноваційний розвиток економіки – покращення якості життя в країнах третього світу та забезпечення сталих темпів їх розвитку можливі лише за умови використання інновацій як генератора імпульсів економічного зростання. При цьому серед різних видів інновацій перевага надається інноваціям соціально-економічного спрямування, а загальна спрямованість соціально-економічних процесів передбачає пріоритет соціальної сфери над економічною та фінансовою;

2) відмова від ВВП на душу населення як основного показника економічного розвитку країни та перехід до якісних індикаторів соціально-економічного розвитку (наприклад, індекс розвитку людського потенціалу), оскільки кількісне зростання ВВП має супроводжуватися покращенням якості життя населення;

3) самовизначення держави, розробка економічної політики, яка відповідає національній специфіці, що дозволяє стабілізувати соціально-економічний розвиток в країні відповідно до її реальних соціальних потреб.

Отже, ці моделі відрізняє від попередніх акцент на провідній ролі держави в забезпеченні ефективності соціально-економічних процесів в усіх сферах національної економіки, на розвитку науки та освіти як факторів стимулювання соціально-економічного розвитку та пріоритетності якісних показників покращення життя населення над кількісними параметрами зростання валового продукту, що в багатьох випадках нерівномірно та нераціонально розподіляється та використовується, породжуючи соціальну напругу, бідність.

Таким чином, вивчення історичної ретроспективи зміни форм інвестиційної взаємодії в різних країнах світу дозволяє виділити такі моделі реалізації державної інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу: корупційна, олігархічна, ліберальна, змішана і моделі з обмеженою та необмеженою участю держави, порівняльна характеристика яких за основними критеріями подана у табл. 3

Таблиця 3 – Типізація моделей реалізації державної інвестиційної політики (ДІП) на засадах взаємодії держави та бізнесу (ВДБ)

Критерій типізації моделі	Модель					
	Корупційна	Олігархічна	Ліберальна	Необмеженої участі держави	Обмеженої участі держави	Змішана
Характер взаємодії суб'єктів ДІП	Змова	Змова	Автономія	Автономія	Консенсус	Автономія
Форма ВДБ	Примусова	Примусова	Опосередкована, тактична ініціативна	Опосередкована, стратегічна ініціативна	Інтеграційна	Опосередкована, тактична ініціативна

Продовження таблиці 3

Критерій типізації моделі	Модель					
	Корупційна	Олігархічна	Ліберальна	Необмеженої участі держави	Обмеженої участі держави	Змішана
Цільовий орієнтир реалізації ДІП	Задоволення інтересів учасників корупційних схем	Задоволення інтересів обмеженого кола осіб	Задоволення суспільних потреб	Задоволення суспільних потреб	Задоволення суспільних потреб	Задоволення інтересів обмеженого кола осіб з урахуванням суспільних потреб
Підпорядкування суб'єктів ДІП	Вертикальне	Вертикальне, горизонтальне	Вертикальне, горизонтальне	Горизонтальне	Горизонтальне	Вертикальне
Модель корпоративних відносин	Державний корпоративізм	Приватний корпоративізм	Державний корпоративізм	Соціальний корпоративізм	Соціальний корпоративізм	Державний корпоративізм
Тип сформованих корпоративних структур	Делегативний	Делегативний	Переважно представницький	Делегативний	Представницький	Делегативний
Напрямок концентрації зусиль учасників ВДБ	Спеціалізація	Спеціалізація	Спеціалізація	Консолідація	Спеціалізація	Консолідація
Рівень формалізації відносин	Низький	Низький	Середній	Високий	Високий	Середній
Методи реалізації ДІП	Адміністративне керівництво	Адміністративне керівництво	Регулювання, субсидіювання, державне підприємництво	Адміністративне керівництво, регулювання, субсидіювання, державне підприємництво	Регулювання, субсидіювання	Адміністративне керівництво, державне підприємництво, субсидіювання
Приклад практичної реалізації моделі та оцінка її ефективності	“Корупційний капіталізм” (Латинська Америка, 1990–2000 рр.), “Економічна маргіналізація” (Тропічна Африка, 1960–2000 рр.). Неефективна	Східна і Південно-Азійська, Східна модель (Азія, 1980–2000 рр.). Ефективна. Країни СНД (кінець 1990-х – початок 2000-х рр.). Неефективна	“Модель Вашингтонського консенсусу” (Центральна і Східна Європа, початок 1990-х рр.). Ефективна. Країни СНД (початок 1990-х рр.). Неефективна	Популізм (Латинська Америка, 1960–1970 рр.). Неефективна. “Китайська модель”, авторитарні моделі, 1980-х рр. Ефективна	“Консенсус в ім'я реформ” (Центральна і Східна Європа, кінець 1990-х – початок 2000-х рр.), “Шведська модель”, державний дирижізм, 1950–1980 рр., “Модель Поствашигтонського консенсусу” (Центральна і Східна Європа, з початку 2000-х рр. до теперішнього часу), Пекінський консенсус (з 2004 р. до теперішнього часу). Ефективна	Україна, Росія, Казахстан, Вірменія, Азербайджан (початок 2000-х рр. до теперішнього часу). Неефективна

Джерело: складено автором

Висновки. На нашу думку, найбільш перспективною для України є орієнтація на модель обмеженої участі держави. Реалізація державної інвестиційної політики саме за цією моделлю дозволить врахувати наявні проблеми щодо управління державним майном та дефіциту бюджетних ресурсів, але в той же час забезпечить ефективне поєднання зусиль

держави та бізнесу в процесі входження України до європейського економічного простору.

Ця модель вирішує проблему ефективної організації державної інвестиційної політики через загальну парадигму Поствашигтонського консенсусу, який є прикладом неієрархічної політики, спрямованої на посилення взаємодії держави та бізнесу, спрямований на пошуки шляхів реформування державного управління

економікою через призму координації, співробітництва та мережевого розвитку. Головним аргументом на користь цієї тези є те, що різні стейкхолдери державно-приватної

взаємодії у відповідній моделі отримують можливість спільно координувати свою діяльність і доповнювати можливості інших учасників, забезпечуючи синергетичний ефект.

Список літератури

1. Green Paper on public-private partnerships and community law on public contracts and concessions ; Commission of the European Communities. – Brussels, 2004. – 22 p.
2. Johnson C. MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy / C. Johnson. – Stanford : Stanford University Press, 1982. – 393 p.
3. Park Sang-Chul. Industrial Policy and Regional Development: A Diachronic Comparison of Japanese and South Korean Economic Strategies / P. Sang-Chul, P. Nagel (ed.) // Handbook of Global Economic Policy. – New York : Marcel Dekker Inc., 2000. – P. 12–34.
4. Radosevic S. Policies for Promoting Technological Catch Up: Towards a Post-Washington Approach / S. Radosevic // International Journal of Institutions and Economies. – 2009. – № 1. – P. 22–51.
5. Tetsuji Okazaki. Role of Holding Companies in Prewar Japanese Economic Development: Rethinking Zaibatsu in Perspectives of Corporate Governance [Electronic resource] / Okazaki Tetsuji ; University of Tokyo, Faculty of Economics. – 2000. – June. – Access mode : <http://netec.mcc.ac.uk/WoPEc/data/Papers/tkyfseres2000cf74.html>.
6. Weingast B. R. The Political Foundations of Democracy and the Rule of Law / B. R. Weingast // American Political Science Review. – 1997. – Vol. 91. – P. 245–63.
7. Баскакова М. Японская экономическая модель / М. Баскакова // МЭМО. – 2004. – № 1. – С. 98–106.
8. Институциональные аспекты экономического развития : сборник статей / ИМЭМО ; отв. ред. В. С. Автономов, С. А. Афонцев. – М. : ИМЭМО РАН, 2007. – 104 с.

Отримано 05.06.2014

Summary

Author expanded set of criteria which based on the study of the evolution of changes in the forms of investment cooperation in various countries. On the base of this set of criteria were deepened typing of models of investment policy in the context of state and business cooperation. Ukraine focus on the implementation of state investment policy was proved according to the model of restricted state participation which provide an opportunity to improve the management of state property during shortage of budgetary resources.

Гриценко Л.Л. Типізація моделей реалізації інвестиційної політики в контексті взаємодії держави та бізнесу / Л.Л. Гриценко // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1 (36). – С. 77-83.